

УЧАСТЬ ЯК ПРОЦЕС ПОСТУПОВОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО ВНЗ

У статті участь розглядається як ступеневий процес, на кожному етапі якого формується певний вид цінностей. Показано механізм взаємодії участі й цінностей у формуванні "Я" особистості.

Ключові слова: участь, цінності, "Я" особистості.

В інформаційно та технологічно насиченому суспільстві цінності не є усталеними, особливо активним і помітним цей процес є зараз, на початку ХХІ століття, у час, коли спостерігається загальносуспільна криза та криза майже всіх інститутів суспільства, загальна комерціалізація ЗМІ та штучне створення образу людини матеріалістично-прагматичної.

Психологічні аспекти цінностей особистості та їх значеннєвого розуміння розроблялися в роботах К.А. Абульханової, А.Г. Асмолова, Б.С. Братуся, А.В. Брушлинського, Г.А. Вайзера, Ф.Е. Василюка, А.А. Волочкова, Л.С. Виготського, Д.Н. Завалишиної, Б.В. Зейгарник, Е.А. Климова, Е.В. Корнілової, Д.А. Леонт'єва, К. Муздибаєва, Г. Оллпорта, М. Рокіча, С.Л. Рубінштейна, В.Ф. Сержантова, А.В. Сірого, В. Франкла, Л.Ф. Шестопалова, М.С. Яницького та ін.

Термін "участь" набув свого поширення в західній соціології та соціальній педагогіці, концептуально виходячи із поля практичних досліджень неформальної освіти. Так, Роджер Харт дає визначення *участі* як "процесу прийняття будь-якого рішення та усвідомлення відповідальності за це рішення" [5].

Оскільки "участь" є небайдужістю до чогось, а небайдужість є проявом певної позиції особистості, то можна стверджувати, що участь як процес є фундаментом розвитку або ж коригування певних цінностей особистості в педагогічному процесі.

Мета поданої статті – розглянути природу "участі" як складової педагогічного процесу й вивести закономірності взаємодії "участі – цінності".

Концептуальне визначення цінностей, висунуте Шварцем і Білски, включає п'ять формальних особливостей:

- 1) цінності – це поняття або вірування;
- 2) цінності мають відношення до бажаних кінцевих станів або поведінки;
- 3) цінності переважають над специфічними ситуаціями;
- 4) цінності управляють вибором або оцінкою людей, поведінки й подій;
- 5) цінності впорядковані за відносною важливістю.

Крім цих формальних особливостей цінностей, їх значущі змісти можуть бути визначені як пізнавально-емоційні подання трьох типів універсальних людських потреб:

- 1) біологічних потреб індивідів;
- 2) потреб соціальної взаємодії;
- 3) потреб, пов'язаних із виживанням і добробутом соціальних груп.

У досить загальному вигляді ієрархію людських цінностей, що склалися як результат досвіду культурної діяльності багатьох народів, можна представити так:

- 1) сфера життєвих цінностей і благ (житло, харчування, одяг, комфорт і т.д.);
- 2) окремі духовні цінності (наука, мистецтво, принципи керування економікою, політикою й т.д.);
- 3) моральні цінності й насамперед визнані цінності особистості як невід'ємного достоїнства людини.

У свою чергу сферу моральних цінностей можна представити так:

- 1) повага до життя (благоговіння перед життям) і до смерті (особиста відповідальність за життя перед фактом смерті, що ніхто з людини зняти не може);
- 2) любов до істини (щирість, любов, працьовитість і мужність, прагнення до неї);
- 3) любов (вірність, порядність, безкорисливість, повага особистості в іншій людині й т.д.).

Із цим безпосередньо пов'язана й повага волі в іншій людині, що належить до сутності людини, оскільки саме в стані волі справжньої, а не уявної в людині розкриваються її кращі якості [4].

За А. Швейцером, можна виділити наступні *типи цінностей*:

- 1) цінності вітальні, пов'язані з формами здорового життя, фізичного й духовного здоров'я, ідеального способу життя;
- 2) цінності соціальні, пов'язані із соціальним благополуччям, посадою, добробутом, комфортною роботою;
- 3) цінності політичні, пов'язані з ідеалами волі, правопорядку й соціальної безпеки, гарантій цивільної рівності;
- 4) цінності моральні, пов'язані з ідеалами справедливості, добра;
- 5) релігійні й ідеологічні цінності, пов'язані з ідеалом сенсу життя, призначенням людини, пошуком цілей для майбутнього;
- 6) художньо-естетичні цінності, пов'язані з ідеалами прекрасного, піднесеним змістом й ідеалами чистої краси;
- 7) сімейно-родинні цінності, пов'язані з ідеалами сімейного затишку, благополуччя й гармонії інтересів взаєморозуміння й поваги ідеалів різних поколінь, гармонії сімейної традиції;
- 8) цінності трудові, пов'язані з ідеалами майстерності, талановитості, задоволення результатами праці тощо.

Виходячи з того, що цінності особистості є доволі рухомою системою, яка зазнає певних змін та коригування протягом усього життя індивідууму, будь-яке середовище (свідомо/несвідомо) впливає на процес формування цінностей особистості. Ці самі "абстрактні ідеї" набувають чітко обумовленої інклюзивності в навчально-виховному процесі ВНЗ через

функцією викладача є загальна координація процесу роботи студентів та здійснення, за необхідності, професійного консультування. Як зазначав В.Сластьонін, "...усі цінності-цілі утворюють концепцію педагогічного спілкування, техніки і технології, моніторингу, педагогічної інноватики, імпровізації, інтуїції" [2]. Найефективніше впровадження та втілення цієї концепції здійснюється виключно за умов стовідсоткової зацікавленості самих студентів у своїй участі, що, у свою чергу, стає можливим, якщо молоді люди самі ініціюють свою участь і надалі цілком самостійно виконують роботу, аж до самого завершення процесу діяльності, отримання певного результату й подальшої оцінки своєї роботи.

Тобто, на кожному етапі включення (сходинок) домінують ті чи інші класи цінностей. Залежно від того, на яких цінностях треба сконцентруватися в рамках навчально-виховного процесу, слід забезпечити відповідне включення та активізацію молоді на тій чи іншій сходинці драбини.

Цінності являють собою умовну точку перетину між індивідумом і суспільством. Ще Клод Клакхон зазначив, що "... цінності – це усвідомлене або неусвідомлене, характерне для індивіда або для групи індивідів уявлення про бажане, що визначає вибір цілей (індивідуальних або групових) з урахуванням можливих засобів і способів дії" [3, с. 93].

Безпосередню взаємодію участі й цінностей можна представити у вигляді відповідної матриці (див. Рис. 2). Основні складові ціннісної системи особистості представлені зовнішнім трикутником: 1) життєві цінності й блага, що є фундаментом життєдіяльності людини; 2) окремі духовні цінності, що є здобутком багатьох поколінь наших пращурів; 3) моральні цінності, що визначають поведінку людини у рамках соціуму. Внутрішнім трикутником представлена участь молоді: більш свідоме й повноцінне включення особистості відбувається у площині моральних і духовних цінностей. А коло всередині зовнішнього трикутника свідчить про те, що усі цінності особистості є однією цілою системою, на якій базуються розвиток і самовдосконалення людини як особистості й члена суспільства.

Рис.2. Матриця взаємодії участі й цінностей

Таким чином, викладач, що є модератором свого заняття, тобто працює зі студентською групою на 7 – 8-му рівнях участі молоді в навчальному процесі, виходить на якісно новий рівень роботи, де "Я- професійне" та "Я-особистісне" молоді людини формується у площині загальноприйнятих суспільством моральних та духовних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боришевський М. Й.* Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2008. – №2 (59). – С. 49-57.
2. *Сластьонін В. А.* Педагогіка: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластьонін, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; [Под ред. В.А. Сластенина]. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
3. *Собкин В. С., Писарский П. С.* Жизненные ценности и отношения к образованию: кросскультурный анализ / В. С. Собкин, П. С. Писарский. – М.: Центр социологии РАО, 1994. – 151 с.
4. *Швейцер А.* Об иерархии ценностей / А. Швейцер // В кн. Благоговение перед жизнью: [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1992. – 572 с.
5. *Hart R.* Children's Participation: from Tokenism to Citizenship // Innocenti essays: UNICEF, Italy. – 1992. – #4. – 41 pp.

Подано до редакції 12.10.11
